

részéről, hogy az elől el nem zárkozhattam s a legkedvezőbb megoldásnak tartottam azt, hogy a sajtórendészeti köteles példánynak felhasználását e fontos közművelődési cél előmozdítására biztosítsam. — A példányok szétosztásánál irányt adó lesz természetesen az, hogy e kedvezményben a szakszerű vezetés alatt álló, a megőrzés biztosítékát nyújtó múzeumok és könyvtárak részesüljenek.

A 16-ik §. harmadik bekezdésének általános érvényű szövegezése szükséges azért, mert a jelen törvény hatálya — Horvát-Szlavonországon kívül — az egész Magyarországnak, s nemcsak az 1848: XVIII. törvénycikk hatályának területére terjed ki, tehát Fiume városára és az ország erdélyi részére is, hol még az 1852. május 27-én kelt sajtórendtartás érvényes (1852. évi B. T. L. 122. sz. 603. 1.), a későbbi jogszabályok által tett módosításokkal, valamint a polgárosított magyar határőrvidékre, melynek területén az 1862. december 12-én (1863. évi B. T. L. 6. és 7. sz.) kelt törvények képezik a sajtójog főforrását.

A 17. §. ennek megfelelően, a törvény hatályának területét szabatosan állapítja meg.

A 18. §. a törvény végrehajtására vonatkozó záradékot tartalmazza.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁROL.

1897. APRILIS 1-TŐL JUNIUS 30-ÁIG.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2400 db., áthelyezés útján 25 db., ajándék útján 2317 db., vétel útján 153 db., csere útján 1 db., összesen 4896 db. nyomtatvánnyal s ezen felül 237 db. aprónyomtatvánnyal gyarapodott.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Alsó-Fejérvármegye alispáni hivatala Nagy-Enyed, Austerlitz Zsigmond Bécs, a bécsi császári akadémia (2 db.), Belga kir. könyvtár Brüsszel, a Bessenyei-szoborbizottság a bölcsészethallgatók segítő egyesülete, a budapesti m. tud. egyetem bölcsészethallgatóinak dékáni hivatala (34 db.), Szentmártoni Darnay Kálmán Símeg (2149 db.), Eble Gábor, az egyetemi könyvtár, az eperjesi Széchenyi-kör, Franzenau Ágoston (11 db.), Hodinka Antal Bécs, Judavics Lázár, Junker Károly Bécs, Kármán József Új-Verbász, a képviselőházi iroda (8 db.), Kollár Jánosné (3 db.), Kondor József Csurgó, a krakkói tud. Akadémia, Knauz Nándor Pozsony, Lovassy Sándor Keszthely, Lánczy Gyula, a m. kir. technológiai iparmúzeum, a M. T. Akadémia (15 db.),

Magyar Jogászegylet, a Magyar Rekorder Cleveland (2 db.), Makaraja Pratap Narayan Singh Bahadur Allahabad. Makay Dezső, NagyGéza (5 db.), a newyorki Astor-könyvtár, az Országos Képtár, az Országos m. kir. statisztikai hivatal, Országosprot. árvaegylet, az Oesterreichisch Ungarische Revue szerkesztősége, az osztrák kereskedelmi miniszterium Bécs (2 db.), az osztrák statisztikai hivatal Bécs (5 db.), a pesti ág. hitv. evang. egyház (2 db.), a pesti izr. hitközség kórháza, Pintér Sándor Szécsény (2 db.), Pongrácz Lajos, Ráth György, Rexa Dezső, Ruzitska Béla (5 db.), a sárosvármegyei jótékony nőegylet, Schaefer Jakab Kalocsa, Schönherr Gyula (3 db.), Sebestyén Gyula, Singer és Wolfner könyvkereskedése (4 db.), Szalay Imre (6 db.), Szedlák Mátyás Arad, a székesfővárosi képzőművészeti bizottság, Id. Szinnyei József, Ifj. Szinnyei József, a Turul szerkesztősége (3 db.), Ungváry Vilmos Pozsony (14 db.), a valparaisoi egyetem, Varga Otto, Vekérdi Olasz János (4 db.), Volf György, Walter Gyula Esztergom, Zarándy A. Gáspár, Zichy Jenő gróf.

Vételre e negyedévben 305 frt 83 kr. fordított.

Könyvtárunknak nem csak ezen múlt negyedévi, hanem összes újabbkori gyarapodásai közt kiválóan becses Szentmártoni Darnay Kálmán úr ajándéka úgy a kegyelet és emlék, mint az érték szempontjából. Az általa könyvtárunknak ajándékozott Kisfaludy Sándor-féle könyvtár ugyanis nem csupán irodalomtörténeti, hanem könyvtári szempontból is nagy fontossággal bír. A szerencse különös kedvezésének kell tartanunk, hogy a költő egész könyvtára a maga egészében került hozzánk s így abban a helyzetben vagyunk, hogy rámutathatunk fejlődésének eszközeire, szellemének táplálékára a klasszikus római, franczia, német irodalom termékeiből. Emellett a könyvtár egy az utolsó nemesi insurrectio megírásához szolgáló stratégiai gyűjteményt is tartalmaz, úgyszintén tekintélyes számmal orvostudományi s kivált gynaekologikus munkákat, a melyekkel a költő úgy látszik nagyon sokat foglalkozott. Darnay úr nagylelkű ajándékával a legnagyobb hála kötelezte könyvtárunkat.

A könyvtár helyiségeiben 2787 egyén 5853 kötet nyomtatványt, kikölesönzés útján pedig 318 egyén 470 kötetet használt.

A lefolyt negyedévben osztályoztatott 1741 mű, a melyekről összesen 2360 czédula készült. E mellett 447 db. lett kötés alá adva és 90 hiányos folyóirat megreklamáltatott, a melyek közül azonban ez ideig csak 22 nyomdától kaptunk választ vagy a kért füzetet.

II.

A *kézirattár* a lefolyt évnegyedben 168 kézirattal, 2 irodalmi levéllel, 4 térképpel (kézirajzban,) 2 fénykép másolattal, összesen 176 darabbal gyarapodott; ebből 139 kézirat, 2 levél, 4 térkép és 2 fénykép ajándékozás, a többi 29 kézirat (584 frt 50 kr. vételárban) vétel által jutott a könyvtár birtokába.

Az ajándékok sorát Szentmártoni Darnay Kálmán úr adománya nyitja meg, mely a Kisfaludy Sándor könyvtárához tartozó 118 darab kéziratból áll, s mely a Kisfaludy-könyvtárral együtt került intézetünk tulajdonába. E gyűjteménynek irodalomtörténeti értéke főleg életrajzi szempontból becses, de azonkívül is érdekes, mert nem csupán Kisfaludy Sándorra, hanem rokonaira is vonatkozik s kivált a jogszolgáltatásra vonatkozó kézírataival második feleségének apját illette. Fő érdeke természetesen az, ami Himfyre és Szegedy Rózára tartozik, s ez irányban a gyűjtemény különösen becses. Knauz Nándor cz. püspök sajtó alól kikerült műveinek kézírataival gazdagította gyűjteményünket, Thallóczy Lajos udvari tanácsos Blandrata életrajzának egy XVI. sz. töredékes kidolgozását, Bognár Aladár egy kéziratot, az orsz. levéltár és dr. Bartha József egy-egy irodalmi levelet, a nagyméltóságú kereskedelmi miniszter ur, az ezredéves orsz. kiállítás elnöke négy történelmi térképet ajándékoztak, ez utóbbiak Magyarország topographiáját Szent István, Mátyás királyok korában, a török hódítás legkiterjedtebb állapotában és a *pragmatica sanctio* idejében tüntetik föl.

A vásárolt művek közül kiemeljük Déryné Naplójának 12 kötetét s a Kovachich-féle levelezést. Amaz színészettörténetünkben általánosan ismert jelentőségre emelkedett ama kiadás által, melyben Törs Kálmán szerkesztése alatt megjelent. E jelentősége azonban még jobban szembe fog tűnni, ha megjegyezzük, hogy a Naplónak mintegy harmad része kiadatlanul maradt. A Kovachich-féle levelezés legnagyobb része Kovachich József Miklósról vonatkozik, de van benne két kötet eredeti levél Kovachich Márton Györgytől és egy kötet eredeti kézirat ugyanattól.

Kézíráttárunkban 67 kutató 191 kéziratot, házon kívül pedig 15 kutató 34 kéziratot, s 1 kutató 2 fényképmásolatot használt.

Az évnegyed munkájának eredménye: 134 mű 338 kötetben 180 cédulával beosztatott. Ebben benne van a régi növedékekből rekonstruált növedék-naplónak befejezése, ami által az éveken keresztül tartó munkálatnak is vége van, s így a fel nem dolgozott s éveken keresztül felhalmozott anyag, mintegy 950 mű 1269 kötetben immáron a gyűjteménybe beosztva és cédulázva, s a növedéknapló pótlására 1859—1892 között érkezett gyarapodások rendszeresen dolgozott új növedék-naplóba vannak bevezetve.

Kötés alá került 30 kötet, 33 frt 80 kr. értékben.

A² kézíráttár újabb szaporulatainak elhelyezése céljából már régebben elkezdett butorozási műveletek befejeztettek, az eddigi üvegszekrényekhez mindenben hasonló 8 db. új üveges szekrény felállított és a régi nyitott szekrényes-állványok ajtókkal ellátva a szaporulatok kezelése céljaira teljesen átalakítottak. Az új szekrényekbe a magyar és az idegen nyelvű kéziratok nyertek elhelyezést.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: köteles példányok útján 299 évfolyam 19,641 száma, ajándék útján (a new-yorki »Magyar Híradó« szerkesztőségétől) 1 évf. 21 száma vétel útján (Russu Aureltól: 3 frtért Foaia 1858. Brassó) 1 évf. 35 száma, összesen 19,697 szám.

A könyvtár helyiségében 496 olvasó 1249 kötet hírlapot, házon kívül 17 olvasó 47 kötet hírlapot, összesen 513 olvasó 301 évfolyam 1296 kötet hírlapot használt.

Czéduláztatott 46 hírlap és 205 évfolyam. A reklamáláshoz külön 286 czédula készült.

Revideáltatott 201 hírlap 13,584 száma.

Reklamáló levél iratott 148, kértünk 3002 hírlapszámot, ebből beérkezett eddig 786 szám.

Könyvkötés alá adatott 251 kötet hírlap. A mult évnyegyedi könyvkötés alá adott hírlapokból 167 hírlapkötet érkezett haza; ezért fizettetett 223 frt.

IV.

A *levéltár* ajándék útján 1081 irattal, 2 nyomtatvánnyal, 7 pecsétducczal, vétel útján 123 irattal, örök letétemény útján 472 irattal, összesen 1695 darabbal gyarapodott, nem számítva ehhez egy mintegy 3000 dbra menő családi levéltárat, melynek számadatai még nincsenek megállapítva.

Ezek közül a levéltár törzssanyagát 3 eredeti középkori oklevél, 42 ujabbkori irat, 1 levél, 4 1848/49-iki és emigrationalis irat, illetve nyomtatvány, 76 török-magyar irat és 7 pecsétducc gyarapítja.

Ajándékaikkal gazdagították az osztályt Szentmártoni Darnay Kálmán sümegei földbirtokos (1080 db. irattal a Kisfaludy család levéltárának kiegészítéséül), Knauz Nándor püspök (7 db. pecsétducczal), Komlóssy Misklós (1 db. nyomtatvánnyal), Méhely Lajos dr. 1 db. nyomtatvánnyal, Simonyi Zsigmond egy. tanár (1 db. irattal).

A megvásárolt iratok vételára: 1020 frt 50 kr.

Nevezetesebb szerzeményeink között első helyen említendő egy báró Mylius Ferencz nyug. cs. kir. legfőbb ítélőszéki tanácselnöktől, az osztrák urak-háza tagjától 1000 frton megvásárolt 105 dbra menő iratgyűjtemény, mely az 1661—91. évekből 76 db. török-magyar okiratot és 29 db. Erdély történetére vonatkozó politikai iratot tartalmaz; s az első csoportban van 13 db. díszes kiállítású török szultáni és nagyvezéri államokirat (athname, fethname stb.), melyek mind az Erdély történetében oly nevezetes 1686. évből valók, a mikor a porta hiába igyekezett Erdélyt a Buda ostromára siető keresztény sereg ellen hadba meneszteni; valamennyi díszesen van kiállítva, nagy alakban, hátán az utolsó

török deák, Rosnyai Dávid kezétől származó hivatalos magyar fordítással. Ugy ez iratok, mint a gyűjtemény többi darabja (portai követek jelentései, levelezések török passákkal stb.) az egykoru erdélyi országos levéltár tulajdonát képezték és báró Bruckenthal Sámuel erdélyi kancellár útján jutottak a Bruckenthal család, majd a közéjük házasodott báró Mylius Ferencz birtokába, kitől aránylag igen kedvező feltételek mellett sikerült azokat levéltárunk számára megszerezni.

Családi letéteményeink sorozata két új levéltárral gyarapodott. A Blagay-Ursini grófok levéltárával a család utolsó férfi sarjának, az 1897. márczius havában elhunyt Blagay-Ursini Lajos gróf végső óhajtásához képest, melyet özvegye szül. báró Lazarini Matild haladék nélkül sietett végrehajtani, egy hazánk középkori történetében nagy szerepet játszó, később idegenbe szakadt és teljesen elnémetesedett magyarországi főuri család iratai kerültek vissza, az egykori idetartozás és fényes múlt örök emlékeül, immár a magyar nemzet tulajdonaként, a hazai földre. A levéltár 22 db. XIII., 59 db. XIV., 61 db. XV., 7 db. XVI. századi mohácsi vész előtti, 16 db. XVI. századi mohácsi vész utáni, 76 db. XVII—XVIII. századi iratot, 30 db. genealogiai feljegyzést, és 1 kötet levéltári lajstromot tartalmaz, összes iratainak száma tehát 272 db. A Koltai Vidos családnak id. Vidos Józseftől dr. Schönherr Gyula levéltárnok által Kemenes-Mihályfán átvett levéltára 22 db. középkori iratot és 14 csomag, mintegy 3000 dbra menő újabbkori iratot tartalmaz, köztük néhai Vidos József, Vasvármegye alispánja 1848/49-iki szerepelésére vonatkozó igen fontos iratokat és a szombathelyi 1848-iki nemzetőrség számadás- és parancskönyveit.

E két levéltárral családi letéteményeink száma 37-re emelkedett.

Régebbi letéteményeinket növelte a Kisfaludy család egyik ágának 1080 darab iratra menő levéltára, melyet Szentmártoni Darnay Kálmán a Kisfaludy család régebben letéteményezett törzsvéltárának kiegészítésére ajándékozott az intézetnek s mely éppen ezért, ajándék jellege daczára, az örök letétemények között nyert elhelyezést; továbbá Dobos Kálmán nyug. m. kir. honvéd-alezredes két rendbéli küldeménye, mely a Dobos család levéltárát 209 db. újkori irattal és 3 kötet kézirattal gyarapítja.

A lefolyt évnegyedben 66 kutató 13,376 iratot, 5 pecsétmásolatot, összesen 13,381 dbot használt. Külső használatra kikölcsönöztetett 21 téritvényre 44 irat, 10 pecsétmásolat, 1 fénykép, összesen 55 db.

A törzsvéltár újabb szerzeményeinek feldolgozásán kívül a régi, 1880 előtti szerzeményekből (az úgynevezett limbusból) feldolgoztatott mintegy 4500 darab, ezek között az Illésházy-gyűjtemény 1248 dbja, a Jankovich-gyűjteményből mintegy 1500 db.,

az egykori pesti kertészeti társulat iratai 61 db., az egykori pesti festészeti akadémia iratai 881 db. Ezekből a középkori iratok közé és az újabbkoriak közé 1700-ig beosztatott 1274 db. Rendeztetett és az 1848/49-iki csoport függelékeül felállított az e korbéli torzképek 28 dbból álló gyűjteménye. Verancsics iratai, melyek annak idején a kéziratárból tétettek át a levéltárba, revízió alá vétetvén, az egyes — több ezerre menő — darabok összetartozása, a régi kéziratári jelzet szerint, hosszú és fáradságos munkával megállapított, a kézirat jellegű darabok visszaadattak a kéziratárnak, a többi egyelőre a levéltár személy-szerinti iratai között lett elhelyezve. A családi levéltárak közül rendeztetek és felállítottak: a Kossuth család levéltára, mely 3 db. XIV., 20 db. XV. századi eredeti iratot, 28 db. másolatot és 23 db. XVI. sz. mohácsi vész utáni, 42 db. XVII., 95 db. XVIII., 368 db. XIX. századi iratot, 3 db. genealogiát és 9 db. elenchust, összesen 591 dbot tartalmaz; továbbá a Dobos és a Kisfaludy családok levéltára kiegészítésére szolgáló újabb szerzemények. Folyamatban van a Balassa család levéltárának rendezése és a Kossuth család levéltárának lajstromozása.

Báró Hellenbach Dénes horvátországi nagybirtokos a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz kérelmet intézvén, családi levéltára visszaadása iránt, melyet gróf Berényi Ferencz annak idején az ő állítása szerint jogtalanul adott át az általa letéteményezett gróf Berényi-levéltár függelékeül a Magyar Nemz. Múzeumnak, bárha az ügyiratokból az tűnt ki, hogy az iratok felett a rendelkezési jog gróf Berényi Ferenczet illette meg, a miniszter úr ő nagyméltósága mindazonáltal méltányossági okokból elrendelte e kérelem teljesítését. A báró Hellenbach családnak 14,233 darabot magában foglaló levéltára ennek folytán a levéltár darabjairól előzetesen készített évszám szerinti lajstrom mellett tényleg kiadatott Bérczy Gézának, báró Hellenbach Dénes meghatalmazottjának. Minthogy azonban ez iratok a gróf Berényi család levéltárának függeléke gyanánt, külön sorszám nélkül voltak a családi letétemények sorába iktatva, kiadatásuk örök letéteményeink számában semmi csökkenést nem idézett elő.

A lefolyt évnegyed legnagyobb eredményeként kell végül megemlékeznünk a levéltári osztályban eszközölt nagyarányú bővítési műveletekről. Míg a törzslevéltár helyiségének bútorzata a pecsétgyűjtemény és egy válogatott kézikönyvtár befogadására alkalmas két darabból álló szekrénnyel gyarapodott, a családi levéltárak folyton emelkedő gyarapodásának elhelyezésére az intézet földszintjén a 32. számú lakásból három szoba bútoroztatott be, a legújabb, u. n. fülke-rendszer szerint, melyben egymástól teljesen elkülönített és egyenkint kulccsal zárható fülkék szolgálnak az iratok befogadására.